

Motion till riksdagen 2009/10:Ju373

av **Agneta Berliner (fp)**

Granska och rättssäkra våldtäktsärenden

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en oberoende och nationell granskningskommission för våldtäktsärenden.

Motivering

Högsta domstolen rev i somras upp två hovrättsdomar i våldtäktsmål. HD:s ordförande menar enligt uppgift i medier att domarna framför allt kommer att öka kraven på polisens utredningar. Detta aktualiserar behovet av en systematisk granskning av våldtäktsutredningar som läggs ned eller leder till beslut om att inte väcka åtal, för att identifiera brister och förbättra utredningskvaliteten.

Våldtäkt är ett av de mest kränkande brotten en människa kan utsättas för. Under de senaste decennierna har det bildats en stark opinion mot mäns våld mot kvinnor och den svenska sexualbrottslagen har varit föremål för flera omarbetningar. För rättsväsendet är våldtäkt ett av de mest prioriterade brotten att bekämpa. Därför är det av stor vikt att det finns vederhäftig och samlad kunskap om hur rättsväsendet fungerar när det gäller våldtäkter.

Förra året polisanmälades över 5 000 våldtäkter i Sverige. Mörkertalet är dock mycket stort och i verkligheten är det betydligt fler kvinnor, barn och även män som varje år utsätts för våldtäkt. Enligt Brås senaste nationella trygghetsundersökning kan 30 000 våldtäkter ha ägt rum år 2006.

Sexualbrott i allmänhet och våldtäkt i synnerhet är inte enkla brott att studera. De allra flesta sexualbrott förblir oupptäckta. Den integritetskränkning som våldtäkten innebär gör att många brottsoffer undviker att synliggöra sin utsatthet genom polisanmälan eller vid undersökningar. Därtill läggs de flesta ärenden ned i ett tidigt skede av utredningen, vanligtvis med motiveringen att

Fel! Okänt namn på

brott inte kan styrkas. Endast en liten andel av de våldtäkter som anmäls leder alltså i slutändan till att åtal väcks.

Brottsoffrets möjlighet att få rättvisa och upprättelse är i mycket stor utsträckning avhängig förundersökningens kvalitet. Ändå har liten uppmärksamhet ägnats åt att systematiskt identifiera och analysera brister vad gäller den rättsliga hanteringen av våldtäkter i Sverige. Därmed minskar även möjligheten att skaffa underlag för konkreta förbättringar.

Forskningsprojektet ”Den rättsliga hanteringen av övergrepp mot kvinnor och barn” presenterade förra året en rapport och preliminär analys av hur utredningar av kvinnofridsbrott och sexuella övergrepp skiljer sig åt mellan Stockholms olika polismästardistrikt. Från rättssäkerhets- och rättstrygghets-synpunkt är rapporten alarmerande. Låt mig ta några exempel ur rapporten:

- ? Det anges bland annat att utredningskvaliteten är mycket skiftande inom och mellan de olika polismästardistrikt och åklagarkammarna.
- ? Forskarna i projektet menar att utredningsresultaten i hög grad påverkas av åklagarens kompetens och engagemang men också av polisens utredningsarbete. Om polisens material är vagt får åklagaren svårt att gå vidare med ärendet – och bevissäkringen skiftar i kvalitet både när det gäller spårsäkring på brottsplatsen och på offret. Omvänt, menar forskarna, så påverkas utgången av att åklagare lägger ned utredningar för tidigt och att vissa åklagare ser bevisproblem innan de ens uppkommit. Om åklagaren i ett alltför tidigt skede relaterar bevisläget till möjligheten att bevisa våldtäktsbrott i domstol kan det leda till att utredningen läggs ned utan att vidare åtgärder vidtas som hade kunnat stärka bevisläget.
- ? I nästan alla fall där misstanke om falsk anmälan funnits har utredningarna lagts ned. Forskarna menar att detta får allvarliga konsekvenser eftersom det, när man inte går till botten med dessa anmälningar, tycks fungera som en bekräftelse på att falska anmälningar är vanliga, vilket i sin tur leder till ett fördomsfullt agerande från polis och åklagares sida och att man anser sig göra rätt när man sorterar bort svaga anmälningar.
- ? Forskargruppen menar även att vissa grupper av kvinnor har ett särskilt dåligt utgångsläge i en våldtäktsutredning. Till exempel unga kvinnor, kvinnor med psykosociala problem, kvinnor som tidigare anmält en våldtäkt och kvinnor från Asien och Östeuropa saknar i praktiken rättsordningens skydd.
- ? Det är inte ovanligt att utredningen läggs ned utan att namngivna och identifierade utpekade gärningsmän ens har hörts.
- ? Förhören med den misstänkte är inte alltid tillräckligt ifrågasättande, man ställer få följdfrågor och den misstänkte konfronteras inte alltid med målsägandes uppgifter.

Sannolikt är dessa slutsatser inte enbart hänförliga till Stockholm. Det vet vi dock inte, eftersom det inte görs jämförbara, enhetliga undersökningar för hela Sverige.

Förra året kom även Brottsförebyggande rådet (Brå) med en kartläggning över polisens utredningar av våld mot kvinnor i nära relationer. Den visar att det finns stora skillnader mellan olika polismyndigheter vad gäller uppklar-

ning och åtal. Brås slutsats är att ju mer systematiskt man arbetar med utredningarna, till exempel genom att fler vittnen och misstänkta förhörs, desto högre upplärning. Våldtäkt och annat sexuellt våld är exkluderat i undersökningen och man har enbart undersökt brott som rubriceras som misshandel. Mönstret är dock detsamma och stämmer överens med tidigare forskning som innefattat våldtäkt.

I en rapport (*Different systems, similar outcomes? Tracking attrition in reported rape cases in eleven European countries, april 2009*) finansierad av EU:s Daphneprogram har 11 europeiska länder jämförts avseende ”bortsällningsprocessen” av våldtäktsärenden inom rättsystemen. Där framkommer att åtalsfrekvensen för våldtäkt i Sverige är bland de lägsta i Europa. Sverige har också en låg relation mellan våldtäktsanmälda och fällda.

Det är nödvändigt att polisens och åklagarnas arbete vad gäller att utreda och lagföra våldtäkt och andra sexualbrott förbättras. Kvaliteten i arbetet behöver stärkas för brottsoffrens rätt till rättvisa och upprättelse, men också för allmänhetens tilltro till rättsväsendets förmåga att utreda, åtala och lagföra så allvarliga och integritetskränkande brott som våldtäkt. På sikt skulle detta också kunna leda till att anmälningsbenägenheten ökar.

Den handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer som riksdagen ställt sig bakom innefattar en rad åtgärder för att motverka sexualbrott och våldtäkter, stödja brottsoffren och förbättra rättsväsendets verksamhet. Men därutöver behövs en genomgripande och nationell granskning av själva hanteringen av våldtäktsärenden för att säkerställa att kvaliteten i Polisens och Åklagarmyndighetens utredningsarbete håller en enhetlig och hög nivå i hela Sverige. Hela vårt rättsväsende måste på ett betryggande sätt utreda även dessa brott och ställa gärningsmännen inför rätta – det ligger i såväl brottsoffrets som i samhällets intresse.

Amnesty publicerade förra året en rapport om våldtäkt i de nordiska länderna (”Fallet nedlagt. Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna”). I rapporten föreslår Amnesty att en oberoende granskningskommission inrättas för att systematiskt samla in information om samtliga utredningar rörande våldtäkt som läggs ned eller leder till beslut om att inte väcka åtal samt för att analysera och rapportera om skälen härtill och för att bedöma utredningskvaliteten. Jag menar att detta är ett mycket bra förslag.

En sådan granskningskommission skulle möjliggöra omfattande och jämförande studier som grund för förslag om ytterligare åtgärder för att förbättra rättsväsendets hantering av våldtäktsärenden. Vi skulle också få ett granskningsystem för kvalitetshöjning och större överensstämmelse i arbetet mellan olika polisdistrikt och åklagarkamrar. En systematisk granskning av alla nedlagda våldtäktsutredningar skulle innebära en ingående uppföljning för att säkerställa att såväl nya som tidigare vidtagna åtgärder verkligen fungerar.

Det är viktigt att identifiera brister som går att hänföra till utredningarna av våldtäktsbrott för att kunna skapa ett bra underlag för och förslag på förbättringar av rättsväsendets framtida hantering av ärenden. Mot bakgrund av de omdebatterade besluten i somras när Högsta domstolen rev upp två hovrättsdomar och friade våldtäktsdömda män, är en granskningskommission än mer

Fel! Okänt namn på

angelägen. Regeringen bör därför tillsätta en oberoende och nationell granskningskommission för att förbättra rättsväsendets hantering av våldtäktsärenden. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Stockholm den 4 oktober 2009

Agneta Berliner (fp)